Ett mittvalv av lysande strunt

I dag kommer volym 4 och 5 av Gunnar Ekelöfs skrifter ut i den serie som Reidar Ekner redigerar och till slut ska bestå av åtta band. Del 4 heter "Appendix 1927 – 1968" och innehåller bl.a. teckningar och tillfällighetsdikter. Del 5 heter "Valfrändskaper och andra översättningar" och speglar Ekelöfs verksamhet som översättare. Stefan Nilson recenserar.

"Kan du se Marilyn Monroe". Med de orden inleder Gunnar Ekelöf en dikt som finns med i Skrifter 4. I den volymen dyker också den här gubben upp, en av Ekelöfs s.k grotesker.

DET BLIR GÄRNA tungt och akademiskt gravallvarligt när något skall skrivas om och kring **Gunnar Ekelöfs** författarskap. Det är nog därför som många inte "vågar" närma sig hans konstnärsskap. Det verkar för svårt helt enkelt.

När nu del 4 och 5 av Gunnar Ekelöf, **Skrifter** (Bonniers) utkommer i dag erbjuds ett enastående tillfälle att närma sig poeten från den lättsammare sidan. Därmed inte sagt att den skulle vara varken mindre väsentlig eller utan den substans hans övriga produktion har.

När de första tre delarna gavs ut i höstas i **Reidar Ekners** sammanställning och redigering och som omfattade de utgivna diktsamlingarna, bemöttes det överlag, även av undertecknad, med ett stort allvar och djup respekt. Ja, det var bitvis till och med av sådan art att några recensenter som också anser sig vara vetenskapliga uttolkare av poetens produktion, satte upp både frågetecken och röda bockar i kanten för Reidar Ekners. "Tilltaget" gällde att han på ett oortodoxt sätt också plockat in dikter i kvarlåtenskapen som tillkommit vid samma tid som vissa diktsamlingar, men som poeten av olika anledningar inte tagit med där.

Insöp avantgardet

Vad har då Marilyn Monroe, gymnasialt marginalklotter och nonfigurativt måleri gemensamt med poeten Gunnar Ekelöf?

Ja, en hel del faktiskt. Allt detta ryms nämligen inom den fjärde volymen i Skrifter med undertiteln **Appendix 1927-1968.**

Under slutet av 20-talet och under 30-talet, gjorde Gunnar Ekelöf en serie resor ut i Europa. De här åren, som inkluderar debuten med Sent på jorden och åren med tidskriften Spektrum, var han aldrig riktigt klar över vad som var hans egentliga konstnärliga gren. Han insöp strömningarna från det europeiska avantgardet, vilket betydde att han experimenterade med surrealistiska formförsök. Han arbetade med konstruktivistiska bilder och funderade på att bli konstnär. Han skissade på romanprojekt och han läste mycket av franska poeter som Guilliame Appolinaire och Robert Desnos.

Just Ekelöfs intresse för konstruktivistisk bild och non- figurativ konst överhuvudtaget, har uppmärksammats tidigare av Ulf Thomas Moberg i avhandlingen "Gunnar Ekelöfs non-figuration och situationspoesi. En studie i hans förankring i det europeiska 20-talets avantgarde".

Konstkännare

Som Reidar Ekner så riktigt påpekar i sitt inledningsord till Skrifter 4, var Ekelöf en skicklig konstkritiker och konstkännare.

Han var visserligen sparsam med att publicera sina egna teckningar, det blev bara fem under hans liv, men i den litterära kvarlåtenskapen finns desto fler från skilda perioder i poetens liv. Dessa finns förtjänstfullt redovisade i denna Skrift-del.

Viktig pusselbit

Gunnar Ekelöf har skrivit ihop några av de viktigare delarna i fundamentet till det som skulle kunna kallas den Svenska lyriken. Hans betydelse är oomtvistad men bilden av honom också

många gånger besvärande upphöjd i meningen förgudligad.

Ekelöf själv betraktade nog inte människorna omkring sig från den höjden, det är snarare en produkt av eftervärlden. Han var i själva verket en mycket vardagsnära person som brottades med såväl ekonomiska som själsliga och privata familjeproblem.

När det gäller det ekonomiska finns en stor produktion dikter, essäer och dagsverser av hans hand som alla mer eller mindre kan betraktas som pot boilers, dvs bidrag vars gage från tidningar och tidskrifter höll den ekelöfska middagsgrytan kokande.

I det allvarliga talet kring Poeten skulle sådan produktion lätt kunna betraktas som mindre värd eller i alla fall ovidkommande vid en bedömning av hela hans produktion.

Reidar Ekner är istället än en gång framsynt och ägnar en hel del av Skrifter 4 till detta. Tveklöst tillför detta också en väsentlig pusselbit för den som söker fånga in Ekelöfs hela författarskap.

Det är exempelvis mycket givande att se hur Ekelöf under sent 20-tal arbetar i sina arbetsböcker med glidningar från direkta konstruktivistiska bilder, över bilddikter till ren metaforbärande textdikt.

Ekelöfs skrivsätt präglas senare till viss del av detta starka band till bildkonsten, till förmågan att fästa konkreta bilder på näthinnan hos läsaren, fast med ord. Här finns en mycket kraftfull och vacker brygga mellan bild och tecken i hans författarskap som Skrifter 4 ger tydlig relief åt.

Lysande strunt

1955 kom diktsamlingen Strountes, vars titel är en sorts vardagsordet strunts anpassing till den litterära världen. Ekelöf producerade under hela sitt liv en form av nonsensvers som ibland publicerades som lustig dagsvers, ibland bara blev ett slags urladdande skrattspeglar till den parallella centrallyriska produktionen med existensiella och krävande teman.

Också detta ingår i Skrifter 4 som en självklart lysande avdelning. Den pendlar mellan klacksparken och bråddjupet på ett mycket ekelöfskt vis.

Det är också här såväl Nakna Fantomen som Marilyn Monroe dyker upp. Den sistnämnda dikten förtjänar att citeras in extenso:

Kan du se Marilyn Monroe.
Kan du se Marilyn Monroe
hennes hus, hennes bröst, hennes mage
hennes hår,hennes ben, hennes öde

Varför frågar jag detta som aldrig har känt henne?
Därför att jag tror att vi är i Helvetet
Kanske kan jag träffa henne där
ensam flygande runt rymden som en Francesca
evigt förföljd av Paolo
Till denna krets hör jag
Jag tror inte på skärselden
och att sjunga i himlen skulle bli mig förfärligt

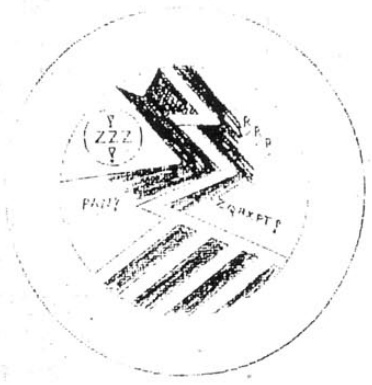

Pan! Zzz! Zqrxpt! Teckning av Gunnar Ekelöf.

Mittvalv

Den som tror att Ekelöf ständigt bara rörde sig i den antika grekiska sfären tror fel. Han var tvärtom någon som levde i nuet men många gånger transponerade reaktioner och reflektioner till denna för honom betydligt mera hanterbara begreppsvärld.

Det burleska och det groteska går hand i hand med den så kallade seriösa dikten genom Ekelöfs hela författargärning.

På ett sätt känns Skrifter 4, Appendix 1927-1968 som den hittintills viktigaste delen i den åtta utgåvor omfattande serien. Den framstår som något av ett mittvalv, för att låna Ekelöfs egen liknelse över hans egen Diwan-trilogi, där poeten framstår som en blodfull människa med alla sina förtjänster och svagheter, dubier eller herostratiska snilleblixtar om livets mening.

Gunnar Ekelöfs författarskap hänger intimt ihop med hans gärning som översättare och introduktör av utländsk lyrik och litteratur.

"Ekelöf var alltså verksam som översättare in i det sista, och han var det på ett sätt som gör det svårt för att inte säga omöjligt att skilja hans tolkande verksamhet från den skapande."

Så skriver Reidar Ekner i inledningen av **Skrifter 5** som fått titeln **Valfrändskaper och andra översättningar**. Även denna del utkommer alltså i dag.

Vid sidan av sitt författarskap, eller i en sorts växelgång med detta, var Gunnar Ekelöf en uppskattad och ytterst kompetent översättare. Han skaffade sig genom åren, utanför den akademiska världen, en stor beläsenhet i skilda ämnen. Den var inte generellt bred, utan utsträckte sig bara till det som väckte hans intresse.

En stor del av sin intressesfär skaffade han sig redan i gymnasieåren och strax därefter. Dessa läsefrukter var den arabiske sufisten och poeten Ibn al-Arabi', den senromerske poeten Petronius Arbiter, och i ett tidssprång vidare till fransmannen Robert Desnos, symbolister som Baudelaire och Rimbaud och surrealister som Guilliame Appolinaire.

Reidar Ekner väcker i sin inledning till och med tanken att Ekelöfs lust att tolka växte fram före det egna skrivandet.

Ett fortfarande centralt översättningsverk och giltig presentation av fransk lyrik är "Fransk surrealism" och "Hundra år modern fransk dikt". Den sistnämnda kom 1934.

Ekelöf fortsatte sedan att göra enstaka lyriska tolkningar men först 1960 kom "Valfrändskaper", som igengäld är den mest sovrade och genomarbetade av hans översättningsarbeten. Den har också fått ge titeln till Skrifter 5.

Levande texter

Ekelöf översatte även prosaverk. Själv umgicks han ju tidigt med tänkbara romanverk som dock aldrig realiserades. Man kan alltså se hans översättningar av prosa av Baudelaire, Mallarmé, Gide,och Proust som en sorts studier inför de yrkesplaner han umgicks med åren runt 1930.

Skrifter 5 innehåller exempel ur eller helheter av den översättargärning han på ett så tålmodigt och sparsmakat sätt vaskade fram under sitt liv. Hans egen inringning av den franska litteraturen under antiken och medeltiden imponerar. Ekner understryker i sin introducerande text något mycket viktigt:

Översättningarna bär Ekelöfs starka personliga prägel, vilket är förutsättningen för en levande text också i ny språkdräkt. Det är ju själva hemligheten med en talangfull översättare.

Det här porträttet på Gunnar Ekelöf togs i Erikslund (Hölö) 1950 av Bertil Danielsson och finns med i Skrifter 4.

Eliot saknas

Av alla de introduktioner och översättningar som Ekelöf planerade att göra, men som av olika skäl inte hanns med, känns saknaden som störst efter den planerade volymen med dikter av T S Eliot. Han hade påbörjat detta arbete vid några tillfällen. Resultaten är lysande men det blev inte mer.

Förklaringen ligger i det envisa ryktet om att han skulle vara starkt influerad av Eliot. Detta gäller särskilt hans tidiga diktning. Trots både egna och andras tillbakavisanden, dök detta förmodade eliotska idiom upp som en ständig jämförelsebakgrund till hans lyrik genom åren.

Möjligen fick det Ekelöf att överreagera och ta mer avstånd från Eliot än han egentligen ville. Betecknande är att han uteslutit de egentligen självskrivna Eliotöversättningarna ur boken Valfrändskaper när den väl gavs ut. Den länge planerade Eliotvolymen gick helt i kvav. Så här i ett perspektiv är eftervärlden att beklaga.

Denna utvikning om det eliotska förtar dock inte intrycket av att Skrifter 5 lägger ännu en värdefull bit till den allt fullödigare bilden av den svenske poeten och litteratören Gunnar Ekelöf.

STEFAN NILSON